

ВІДГУК
офіційного опонента
кандидата мистецтвознавства, доцента
Ліус Ольги Марківни
на дисертацію
Назарій Наталії Орестівни
«Фортепіанна балада в контексті еволюції жанру»,
подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 025 – музичне мистецтво

1. Актуальність теми дисертації. Проблематика жанру як універсальної категорії музичного мистецтва завжди була і залишається одним із центральних об'єктів уваги дослідників. У чому полягає сутність поетики жанру? Як формуються музичні жанри під впливом історичних, естетичних та художніх факторів? Які жанрові моделі зберігають актуальність протягом тривалого періоду, а які з часом модифікуються в інші жанрові утворення чи то й зовсім зникають з історичної орбіти? Чому в кожній національній культурі окремі жанрові різновиди набувають відмінного трактування та розвитку? Ці, актуальні для науки та виконавської практики питання, що логічно випливають з означеного дискурсу, поставила перед собою Наталія Орестівна Назарій, розглянувши в дисертації феномен жанру фортепіанної балади в його історичній динаміці у музиці різних національних культур, зокрема й в українській.

Ще одна важлива проблема, яка порушується у дослідженні, – національна специфіка української музики в контексті європейської культури. Проаналізувавши різні жанрові зразки фортепіанної балади в європейській музиці різних національних шкіл, здобувачка екстраполювала результати дослідження на творчість українських композиторів різних епох, виявивши спільні та відмінні ознаки розвитку цього жанру. Отже, з огляду на вищезначені міркування, обрана авторкою тема дослідження органічно вписується у домінуючі сучасні тренди європейського та вітчизняного музикознавства.

2. Структура та зміст дисертації, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу. Робота пані Назарій структурована й оформлена відповідно до встановлених вимог. Вона має тричастинну композицію зі вступом, висновками, списком використаної літератури та додатками. Структура відображає розвиток авторської концепції, що проходить етапи історіографічного та історичного осмислення жанру балади в народній творчості, літературі та музичному мистецтві (Перший розділ), жанрово-стильового аналізу різновидів фортепіанної балади в музиці західноєвропейських (Другий розділ) та українських композиторів (Третій розділ) ХІХ – початку ХХІ століття. Принагідно відзначимо, що аналітичні спостереження дослідниці унаочнюються нотними ілюстраціями, що надає підсумкам більшої переконливості. Загальні висновки, які віддзеркалюють концептуальні засади дослідження, видаються виваженими та вичерпано аргументованими.

Рецензована праця виявляє вдалий синтез теоретичних та практичних знань, обумовлений як глибоким зануренням авторки в наукову літературу, так і її виконавсько-педагогічною практикою, спрямованою на репертуар музики епохи Романтизму, першої третини ХХ століття, в якій жанр фортепіанної балади дістав апогею розвитку, та творчості сучасних композиторів. Розуміння дисертанткою специфіки цього жанру із власного виконавського досвіду, безумовно, стало запорукою беззаперечної аргументації її теоретичних положень. Відповідно, наукове осмислення предмету дослідження синхронно з його практичним пізнанням надає роботі питомої ваги, підвищує її теоретичну та практичну цінність.

3. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Наталія Орестівна чітко визначила мету – «комплексно розглянути баладний жанр в європейській та українській творчості загалом з виходом на узагальнення щодо наявних традицій, джерел, тенденцій та шляхів його еволюціонування» (с. 16) та виокремила ряд завдань для її досягнення. Усі завдання були послідовно виконані за допомогою комплексу загальнонаукових

(історичного, джерелознавчого, ретроспективного, компаративного) та спеціальних методів, розроблених в галузі культурології (інтертекстуального, феноменологічного, герменевтичного). Надійність та достовірність одержаних результатів дослідження, які репрезентують своєрідність утілення жанрових моделей фортепіанної балади як у європейській, так і в українській музиці, дають підстави стверджувати, що поставлена мета успішно досягнута. Уміння здобувачки формулювати оригінальні, науково обґрунтовані висновки переконує, що вона опанувала методологію наукової діяльності, уміло застосувала її на практиці, а отже, оволоділа необхідними для ступеня доктора філософії компетенціями.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження пояснюється як уважним і глибоким опрацюванням дисертанткою теоретичних праць широкого гуманітарного профілю (історії, культурології, естетики, літературознавства, музикознавства) українських та зарубіжних вчених, так і докладним аналізом значного обсягу художнього матеріалу (фортепіанних балад європейських та українських композиторів XIX – XXI століття). Висновки повною мірою підтверджують цілісність реалізації концепції дослідження. Отже, маємо підстави вважати, що наукові положення та ідеї авторки є теоретично, методологічно й емпірично обґрунтованими. Фактів, які б вказували на недостовірність наведеної в роботі інформації, не виявлено.

5. Наукова новизна дисертації полягає у тому, що в ній уперше комплексно досліджено феномен жанру фортепіанної балади в його історичній динаміці у творчості композиторів різних національних культур, у тому числі й української. Дослідниця уперше узагальнила підходи вчених щодо диференціації етнічних різновидів фольклорної й поетичної балад та відстежила їх проєкцію на формування інструментальних різновидів балади, зокрема й фортепіанних. Новаторським підходом у дослідженні еволюції фортепіанної балади вбачається компаративний аналіз її жанрових моделей у творчості представників різних національно-композиторських шкіл. Особлива цінність результатів аналізу виявляється в їх екстраполяції на

творчість українських композиторів ХІХ – початку ХХІ століття, в якій жанр фортепіанної балади активно розвивався у різних формах. Авторці вдалося систематизувати жанрові різновиди фортепіанної балади в українській музиці, відслідкувати генезу жанрових прототипів балади, виокремити традиції та індивідуальні риси, притаманні кожному з творчих рішень українських митців різних поколінь, а також визначити чинники, які зумовили їхній вибір драматургії, принципів формотворення та виразових засобів.

6. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації обумовлено вагомим внеском авторки в розробку методології вивчення жанру балади та жанрово-стильових аспектів розвитку західноєвропейської та української фортепіанної музики. Ідеї та основні положення пані Наталії можуть стати базисом для подальших досліджень цього дискурсу, що, таким чином, підкреслює теоретичну цінність її роботи. Практичне значення дисертації пов'язане з можливістю використання її матеріалів у розробках навчальних курсів історії світової та української музики та історії фортепіанного мистецтва. Проаналізовані зразки фортепіанних балад маловідомих українських композиторів (зокрема, Л. Орнштейна, М. Вілінського, В. Квасневського) також можуть збагатити концертно-виконавський та навчальний репертуар піаністів.

7. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях. Дисертація Наталії Орестівни пройшла достатню апробацію. Результати дослідження викладено у 5 наукових публікаціях одноосібного авторства, з яких 3 статті у вітчизняних фахових виданнях категорії «Б» та 2 в зарубіжних акредитованих наукових журналах. В усіх публікаціях репрезентовано базові положення проведеного дослідження. Отже, за кількісним обсягом та змістовим наповненням апробаційні матеріали відповідають встановленим вимогам. Окрім публікацій, результати дисертації висвітлювалися в усних доповідях авторки на 4 міжнародних наукових конференціях, що також свідчить про їх апробацію.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Ідеї та положення здобувачки є оригінальними та логічно обґрунтованими, що переконує у самостійності та завершеності дослідження. Усі результати роботи отримані нею особисто. У тексті не виявлено некоректного цитування та текстових запозичень. Таким чином, констатуємо факт дотримання дослідницею правил академічної доброчесності відповідно до вимог, які висуваються Міністерством освіти і науки України.

9. Дискусійні положення. Оцінюючи загалом позитивно роботу авторки, водночас неможливо оминати деяких зауважень та міркувань щодо можливостей подальшого вдосконалення та перспективного розвитку окремих її ідей та положень.

1. У Першому розділі Наталія Орестівна слушно зосередилась на історіографічному аспекті наукового осмислення жанру балади у мистецтвознавчих дослідженнях, а також, висвітленні цікавої, насиченої подіями, історії розвитку балади в її різноманітних літературних і музичних жанрових інваріантах у різних національних культурах Європи. При цьому, дослідниця чомусь не означила необхідні для кожного наукового дослідження теоретико-методологічні «координати» досліджуваної проблеми, в яких зазвичай розкривається сутність базових понять дисертації та виокремлюються їх найважливіші аспекти. У даному випадку таким ключовим поняттям є жанр та дотичні до магістральної проблеми аспекти його типології і поетики. Розгляд цих важливих теоретичних питань, на думку опонента, мав бути представлений окремою частиною Першого розділу.

2. У формулюванні назви Першого розділу «Баладність як художній принцип формотворення в романтичній музиці» словосполучення «романтична музика» видається не зовсім коректним з огляду на багатозначність терміну «романтичний». У сучасних дослідженнях трактування цього терміну виходить за межі розуміння епохи Романтизму, до якої апелює пані Наталія, відповідно, доцільно було б змінити останню

частину назви розділу на один із таких варіантів: «в музиці епохи Романтизму», «в музиці романтизму», «в музиці романтичного стилю».

3. Оскільки концепція дисертації сформувалася і майже повністю реалізувалася у тексті ще до початку повномасштабної російської агресії в Україні, цілком зрозуміло чому поміж багатьох цитованих іншомовних досліджень (німецькою, польською, англійською мовами) трапляються також російськомовні праці, а до аналізу жанрових зразків балади в європейській музиці залучені поодинокі твори деяких російських композиторів (Н. Метнера, С. Слоніського). Водночас, на глибоке переконання опонента, авторці необхідно було вилучити з контексту ці твори, розгляд яких вочевидь не має принципового значення для розвитку ідей дослідження, та оновити список літератури, відмовившись від будь-яких посилань на російських науковців.

4. У Третій розділ, присвячений еволюції жанру фортепіанної балади в українській музиці, дослідниця залучила доволі багатий музичний матеріал, зокрема й уперше ввела до наукового обігу чимало нових творів як видатних, так і маловідомих українських композиторів минулого і сучасності (зокрема, Л. Орнстайна, М. Вілінського, В. Квасневського, І. Тилика). Мабуть, саме через переобтяженість фактологічним матеріалом дещо постраждала якість музикознавчого аналізу деяких творів, який видається більш схематичним порівняно з Другим розділом дисертації, в якому детально розглядаються зразки жанру фортепіанної балади у творчості європейських композиторів.

Насамкінець, хотілося б поставити пані Наталії кілька **запитань**:

1. У тексті роботи відзначається тісна спорідненість між жанрами фортепіанної балади та поеми (с.27, 57). Чи можливо визначити виразні відмінні риси цих жанрів та більш чітко виокремити характерні жанрові ознаки фортепіанної балади?

2. Які з віднайдених Вами балад маловідомих українських композиторів, що не були детально проаналізовані в дисертації, заслуговують на окрему увагу в подальших дослідженнях?

3. Ви вказуєте на зростання популярності фортепіанної балади у творчості сучасних українських композиторів. Чим обумовлена, на Вашу думку, ця зацікавленість?

Як можна помітити, вищезначені зауваження та запитання жодним чином не заперечують правомочності концепції дослідження, так само як наукової глибини авторських ідей, а мають переважно рекомендаційний характер, розвиваючи запропонований дискурс.

10. Загальний висновок і оцінка дисертації. Виходячи з усіх вищенаведених зауваг, констатуємо, що рецензована праця виконана на належному теоретичному й методологічному рівнях, містить актуальні та перспективні для сучасної науки ідеї, новизна, теоретичне і практичне значення яких є очевидними.

Подана до захисту дисертація Наталії Орестівни Назарій «Фортепіанна балада в контексті еволюції жанру» відповідає пп. 6–9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертацій» від 12.01.2017 р., затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 р. за № 155/30023. Вважаємо, що авторка дослідження повною мірою заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 Музичне мистецтво.

Опонент:

кандидат мистецтвознавства, доцент
доцент кафедри музикознавства
та музичної освіти Факультету музичного
мистецтва і хореографії
Київського університету імені
Бориса Грінченка

Ольга ЛІГУС